

ชื่อผลงาน : พัฒนารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพ และอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ

ชื่อส่วนราชการ : กลุ่มพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนามัยที่ 11 นครศรีธรรมราช

เจ้าของผลงาน : นายชัยณรงค์ แก้วจ๋านงค์ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ

บทนำ

สภาพสังคมในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดลักษณะขาดความสมดุลของโครงสร้างทางสังคม การปรับเปลี่ยนลักษณะวิถีชีวิตในสังคม ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบัน ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมเมืองหรือชุมชนชนบท โดยเฉพาะปัญหาด้านสุขภาพที่เกิดขึ้น อาทิเช่น ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักด้านพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมในการดูแลสุขภาพตนเอง จนทำให้เกิดปัญหาโรคที่ป้องกันได้จากพฤติกรรมของบุคคล ชุมชน และสังคม ไม่ว่าจะเป็นโรคความดัน โรคเบาหวาน โรคหัวใจ และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่นับวันจะเป็นปัญหาใหญ่ในสังคมที่จะตามมา

ในการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน แก้ไขปัญหา และควบคุมโรค จำเป็นต้องมีกระบวนการให้ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาด้านสุขภาพพื้นที่ของตนเอง ด้วยการสนับสนุนองค์ความรู้ เทคโนโลยีและทรัพยากรที่จำเป็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ในการพัฒนาสุขภาพให้เกิดขึ้นทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล รวมทั้งองค์กรหรือหน่วยการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาระบบสุขภาพระดับอำเภอ ที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในอย่างมีประสิทธิภาพ จนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดพลังอย่างสร้างสรรค์ ทั้งทางความคิดและการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว คือ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นการเรียนรู้ โดยผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นระหว่างเครือข่าย ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปฏิบัติ สอดคล้องกับทัศนีย์ ลักษณะภิชินชัยและคณะ (2551:5) ได้ให้คำนิยาม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การพัฒนาโดยมีสถานการณ์หรือกิจกรรมให้คนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนนำไปสู่การแก้ปัญหาพร้อมกันอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับพนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ(2548:2) กล่าวว่า สังคมสามารถจัดการสุขภาวะ รวมถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมและยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมพร้อมกันไปด้วย ส่งผลให้ประชาชนของเมืองมีพลังหรือความสามารถที่จะเกื้อหนุนซึ่งกันและกันในกิจกรรมต่างๆ ของชีวิต เป็นการพัฒนาศักยภาพสูงสุดของคน โดยยึดหลัก 3 พลังการขับเคลื่อน คือ พลังทางการเมือง พลังทางวิชาการและพลังภาคประชาชน ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้มุ่งสู่ "สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง" กำหนดให้มีการพัฒนา "คน" หรือ "ทุนมนุษย์" เป็นทุนสังคมที่สำคัญที่สุด และมีบทบาทเป็นทั้งผู้สร้างการพัฒนาและผู้ได้รับผลจากการพัฒนา สิ่งสำคัญคือการเสริมสร้าง "สุขภาวะ" ของประชาชนให้มีสุขภาพแข็งแรงและมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีให้สามารถดูแลตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554:22, 36-37) และสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 80 วรรค 2 "ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สุขภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน"

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง พัฒนารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ โดยเน้นให้เครือข่ายระดับอำเภอมีการดำเนินการร่วมกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีความตระหนักและเกิดการมีส่วนร่วม พร้อมเกิดแผนงานด้านสุขภาพร่วมกัน โดยมุ่งหวังให้เครือข่ายสามารถบริหารจัดการสุขภาพระดับอำเภอได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอต่อการบริหารจัดการด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ

กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มแกนนำงานภาครัฐ 2) กลุ่มแกนนำหน่วยงานภาคเอกชน และ 3) กลุ่มแกนนำภาคประชาชน โดยใช้ การประชุม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และแบบประเมินผลลัพธ์การดำเนินงาน พื้นที่ดำเนินการคือ เขตสุขภาพ 11 ประกอบด้วย 7 จังหวัด ดังนี้ จังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช โดยใช้ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และแบบประเมินผลลัพธ์การดำเนินงาน

กระบวนการดำเนินงาน

ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การประชุมแกนนำและหาข้อตกลงร่วม 2) การสร้างเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 3) การวางแผนการดำเนินงาน 4) การปฏิบัติการ และ 5) การติดตามและประเมินผล

ผลการวิจัย

การพัฒนา รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ และ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอต่อการบริการจัดการด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีประเด็นการศึกษา ดังนี้ ประเด็นที่ 1) ศึกษาบริบทพื้นฐาน มี 2 ประเภท คือ ด้านส่งเสริมสุขภาพตามกลุ่มวัยและหน่วยพัฒนาด้านสุขภาพ ประเด็นที่ 2) ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม คือ ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ ข้อมูลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ก่อนนำไปสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลและสถานการณ์การดำเนินงานด้านสุขภาพและแนวทางการพัฒนาอำเภอคุณภาพ รูปแบบ/กิจกรรม รูปแบบ/กิจกรรม การสื่อสารด้านสุขภาพที่สอดคล้องในด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม รูปแบบการประสานความร่วมมือกันของเครือข่าย/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมาตรฐานทางวิชาการที่เกี่ยวกับการหน่วยพัฒนาที่เป็นองค์กรหรือชมรม ประเด็นที่ 3) ศึกษาการบริหารจัดการที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวทางการบริหารจัดการที่จะต้องปรับปรุง เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับพื้นที่ ผู้การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการอำเภอคุณภาพ เพื่อประชาชนมีสุขภาพดี มีสิ่งแวดล้อมดีและเกิดภาคีที่เข้มแข็งในการพัฒนา นำประเด็นการศึกษาทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น นำเข้าสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใน 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การประชุมแกนนำและหาข้อตกลงร่วม 2) การสร้างเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 3) การวางแผนการดำเนินงาน 4) การปฏิบัติการ และ 5) การติดตามและประเมินผล ทำให้ภาคีเครือข่ายเกิดการบริหารจัดการด้านส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 มีการร่วมรับรู้ข้อมูล สถานการณ์ และสภาพปัญหาการดำเนินงานด้านสุขภาพ เกิดข้อตกลงร่วมต่อการดำเนินงานในพื้นที่ รวมทั้งเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเข้าใจ ส่งผลให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการดำเนินงานมากยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์สถานการณ์ จุดอ่อน จุดแข็ง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การรับรู้สภาพปัญหาที่แท้จริง การรับรู้ถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ นำมาช่วยเหลือและสนับสนุนในการดำเนินงาน ทำให้หน่วยงานในระดับอำเภอสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานร่วมกันได้อย่างมีเป้าหมาย สนับสนุนทรัพยากรร่วมกัน และดำเนินการเป็นทีมสุขภาพระดับอำเภอ

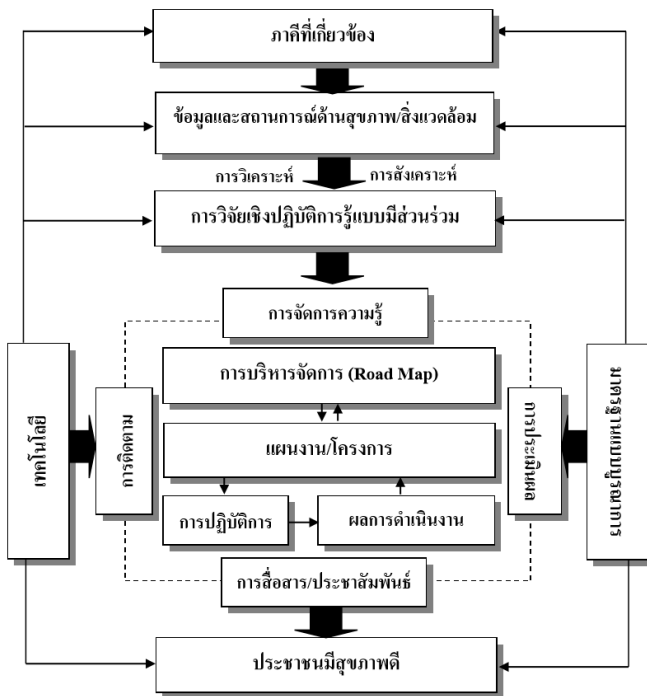

ผลลัพธ์กระบวนการพัฒนาอำเภอคุณภาพ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ (ดังแผนภูมิที่ 1)

- 1) การประชุมแกนนำและหาข้อตกลงร่วม เกิดข้อตกลงร่วมของแกนนำเขต 11 Road Map แนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงาน และแนวทางการติดตามและประเมินผล
- 2) การสร้างเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 ได้เกณฑ์บริหารจัดการแบบบูรณาการที่เกิดจากการแสดงความคิดเห็นของภาคีและนำไปกำหนดเป้าหมายร่วมกัน
- 3) การวางแผนการดำเนินงาน เกิดแผนงาน รูปแบบ กิจกรรม และแนวทางในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน
- 4) การปฏิบัติการ มีการเชื่อมการดำเนินงานในพื้นที่ ถอดบทเรียน และถ่ายทำสารคดีสั้น

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนและผลลัพธ์กระบวนการพัฒนารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้าน

บริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ

รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ (ดังแผนภูมิที่ 2) เริ่มต้นจากการทำให้ภาคีเครือข่ายมีความเข้าใจตรงกัน นำข้อมูลและสถานการณ์มาวิเคราะห์/สังเคราะห์ร่วมกันเพื่อนำไปตั้งเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กระบวนการ 5 ขั้นตอน เกิดมาตรฐานการบริหารจัดการแบบบูรณาการระดับอำเภอ โดยใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันเข้ามาจัดการให้เกิดประสิทธิภาพ การบริหารจัดการโดยใช้ Road map ในการขับเคลื่อนร่วมกัน ผ่านแผนงาน/โครงการที่ได้ร่วมกันกำหนดแต่ละพื้นที่ ลงสู่การปฏิบัติการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้กำหนด และมีการรายงานผลเป็นระยะๆ เพื่อเป็นการกำกับติดตามการดำเนินงาน รวมทั้งประเมินผลการดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานแบบบูรณาการเพื่อดูผลลัพธ์การดำเนินงาน และทางเขต 11 ได้จัดทำสารคดีที่เกิดจากการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ผ่านการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อสาธารณะ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้ง

แผนภูมิที่ 2 แสดงพัฒนารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพและ

อนามัยสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการเขต 11 เพื่อการพัฒนาอำเภอคุณภาพ

แหล่งข้อมูล: การค้นพบจากการวิจัย